© 2015 Jeroen Geurts en Harm van der Gaag

Omslagontwerp CMRB

Illustratie omslag iStock

Foto auteurs Anneke Hymmen

Zetwerk: Elgraphic bv, Vlaardingen

www.prometheusbertbakker.nl

ISBN 978 90 351 4335 7

Vrijdagnamiddag

Harm: Jeroen, je wilt een boek met mij schrijven over 'excellentie'. Waarom? Waarom niet over iets anders?

Jeroen: Omdat ik dat woord de hele tijd tegenkom in mijn werk. Met name als het gaat over het wetenschapsbeleid. Daar heeft men het bijvoorbeeld steeds over 'sturen op excellentie', of ze zeggen 'Hij of zij is duidelijk excellent' en daarbij doet men net alsof iedereen snapt wat dat precies betekent.

Harm: En dat is dan niet zo, natuurlijk. Dat snappen ze helemaal niet.

Jeroen: Daar lijkt het op. Ik zie 'excellentie' op verschillende manieren ingevuld worden. Iemand kan excellent heten omdat hij een bepaalde onderzoeksbeurs binnenhaalt. Of omdat hij veel promovendi heeft. Of jong hoogleraar is geworden. Of veel geciteerd wordt door collega's.

Het zingende paard 7 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

Harm: Waarom zouden al die voorbeelden die je nu geeft niet stuk voor stuk een aspect van excellentie laten zien?

Jeroen: Dat zou best kunnen, maar ga er maar eens aanstaan dat dan te beoordelen. Wie verdient het hoogleraarschap of een belangrijke beurs op basis van 'excellentie'?

Harm: Is het probleem dan dat er geen criteria voor zijn?

Jeroen: Er zijn juist heel veel criteria, ze wisselen ook steeds en geen van alle is afdoende.

Harm: Er zijn dus géén criteria.

Jeroen: Precies.

Harm: Laat ons dan dat begrip 'excellentie' eerst eens onderzoeken. Wat is dat eigenlijk? Dan zien we later wel of we er ook criteria voor kunnen vinden.

Jeroen: Nou, wacht even. Het feit dat er heel veel criteria zijn die ook nog eens steeds wisselen en geen van alle afdoende zijn, betekent niet dat er geen criteria zijn, maar alleen dat er geen *goede* criteria zijn.

Harm: Een slecht criterium is nog steeds een criterium?

Jeroen: Lijkt me wel.

Harm: Een kapotte auto is ook gewoon een auto?

Jeroen: Ik herken hem als een auto.

Harm: Maar hij doet niet wat een auto qua auto moet doen. Dat vind ik geen auto.

Het zingende paard 8 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

Jeroen: Het is geen *goede* auto.

Harm: De Wegenwacht is het natuurlijk niet met mij eens. Als ik opbel en zeg: 'Daarnet zat ik nog in mijn auto, maar nu niet meer', dan begrijpen ze niet dat hij stuk is gegaan. Ze denken dan dat hij is gestolen. Maar evengoed, ik noem het geen automobiel meer. Hij rijdt niet meer vanzelf.

Een ander voorbeeld dan. Iets minder gek. Een kapot glas, waaruit je niet meer kunt drinken. Is dat nog altijd een glas?

Jeroen: Dat is een hellend vlak. Natuurlijk zou ik een glas dat zo kapot is dat je er niet meer uit kunt drinken geen glas meer noemen.

Harm: Omdat?

Jeroen: Ik wou gaan zeggen: omdat het zijn essentiële kenmerk mist, namelijk dat je er water uit kunt drinken.

Harm: Of wijn.

Jeroen: Of wijn. Maar toch vind ik het met die auto anders. Als ik op straat een auto zie staan, weet ik niet of die kan rijden. Toch noem ik dat een auto.

Harm: Totdat je hem gaat kopen. Dan wil je echt eerst weten of hij rijdt of niet. Dus het gaat erom dat het een essentieel kenmerk is, dat voor jou ook een belang vertegenwoordigt. Want of die auto die we daar buiten zien staan kan rijden, die groene, dat interesseert jou niet echt.

Het zingende paard 9 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

Jeroen: Als ik een auto koop, wil ik graag weten of hij rijdt. Als hij niet rijdt, wil ik hem niet kopen. Maar dan noem ik het nog wel een auto. Een kapotte auto.

Harm: Misschien komen we er wel op uit dat 'excellentie' een kapotte auto is. Het is wel een criterium, maar het doet niet wat criteria moeten doen: goed onderscheid maken.

Jeroen: Yes.

Harm: Best, en dan is het voor mij geen criterium meer, voor jou wel. We kunnen verder. Jij hebt hier nog steeds een probleem mee. Alleen zeggen 'het is een slecht criterium' volstaat niet.

Jeroen: Ja, ik heb inderdaad nog een probleem. Ik heb immers geen goede manier om excellentie te meten. En ik zou dat wel willen.

Harm: Dat meten?

Jeroen: Dat bepalen.

Harm: Dus als je het kan bepalen zonder het te meten is het ook goed?

Jeroen: Ja. Misschien zelfs wel beter. Maar, eh...

Harm: Dus je kunt je dat voorstellen? Dat je het predicaat 'excellent' zou toekennen aan iets of iemand zonder iets te meten?

Jeroen: Ja.

Harm: Betekent 'zonder iets te meten' ook 'zonder criteria'?

Het zingende paard 10 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

Jeroen: Nee, met criteria.

Harm: En hoe worden die criteria dan ingezet?

Jeroen: Subjectief dus. Met je eigen maatstaven. Kennelijk. En zijn we daarmee niet terug bij het begin? Iedereen heeft zijn eigen maatstaven. Doet maar wat.

Harm: Maar wel op grond van criteria.

Jeroen: Op grond van subjectieve criteria.

Harm: En dat vind jij problematisch?

Jeroen: Wat ik problematisch vind is dat ontkend wordt dat het in wezen een subjectief oordeel is. Dat is misschien ook wel een probleem op zichzelf. Maar zo gaat het wel. Als ik in de onderzoeksgroep een vacature heb en ik ontvang sollicitanten, dan weet ik het vaak al bij de handdruk. Mijn beeld kan nog veranderen tijdens het gesprek, maar dat doet het zelden. Excellentie zie je gewoon.

Het zingende paard 11 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

Vrijdagavond

H: En wat zie je dan?

J: Misschien is het niet zozeer zien, maar je realiseert het je. Dat iemand uitzonderlijk is.

H: Ik zie nu een tafel vol hoofdschuddende beleidsmakers voor me die zeggen: 'Hier kunnen we natuurlijk niks mee.'

J: En toch heb ik mijn grootste talenten niet geselecteerd op basis van hun cv. Maar dat kan natuurlijk niet het eind van het verhaal zijn. Daar moeten we meer over kunnen zeggen. Hoe moet ik anders mensen die voor mij werken aanleren hoe zij straks op hun beurt weer het grootste talent kunnen herkennen? Wat is het nou eigenlijk, excellentie?

H: Nou? Laten we maar eens kijken. En dan zien we later wel of het met die intuïtie van jou overeenkomt. Wat betekent het woord? Wat is er de herkomst van?

Het zingende paard 13 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

J: Volgens het woordenboek is het samengesteld uit *ex* en *cellere*, wat zoveel betekent als 'uitstijgen boven'.

H: Dat is dus iets anders dan jij net zei over 'het grootste talent', want dat verwijst naar een schaal van slecht, matig, goed, beter, best. Dit stijgt misschien boven die schaal uit.

J: Dat is dat *ex*. Ergens uit.

H: Uit-stekend. Het steekt uit. Ik zie het voor me als iets wat boven de schaal uitpiept.

J: Maar waarom zou het niet het beste op die schaal zijn? Dan is het gewoon onderdeel van de schaal.

H: Omdat we het niet over de beste wetenschappers hebben, maar over excellente wetenschappers. Waarom zouden we dat aparte woord nodig hebben als we niet iets anders wilden aanduiden dan het beste op de schaal?

J: Oké, ik zie je punt. Iets beters dan het beste is er immers niet.

H: Volgens mij is het probleem van het begrip excellent dat het juist suggereert dat er iets beters is dan het beste.

J: Ja ja. Het allerbeste. Maar is daarmee in feite het probleem niet opgelost? We gebruiken 'excellent', maar we bedoelen 'het allerbeste'.

H: Nou? Is het opgelost?

J: Het blijft een beetje knagen. Er is niet zoiets als

Het zingende paard 14 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33

beter dan het beste. Er is geen allerbeste of alleraller-beste. Dus als we zoeken naar het beste, waarom noemen we het dan niet het beste?

H: Laten we er eens van uitgaan dat dat 'aller-' toch betekenis heeft. Het is altijd verstandig om de taal serieus te nemen. Wat willen we met dat 'aller-' dan uitdrukken?

J: Nou, bij nader inzien hebben we de schaal waarschijnlijk aangepast. Dat wat we het 'allerbeste' noemen blijkt nu gewoon het beste.

H: Dus we dachten dat Marietje de beste was, maar toen bleek Sofietje de allerbeste.

J: Ja, we hadden Sofietje gewoon nog niet gezien.

H: Dus zeiden we dan voordat we Sofietje in de smiezen kregen dat Marietje excellent was? Of was ze gewoon de beste en vertoonde Sofietje zich ineens als excellent en werd zij daarom vervolgens de beste?

J: Marietje zou ofwel excellent of gewoon de beste kunnen zijn, dat weten we niet.

H: Dus excellent is toch niet hetzelfde als het beste.

J: Dat is ook eigenlijk niet zo, denk ik.

H: Dus de uitspraak 'Het beste, dat zie je gewoon' zou je niet voor je rekening nemen?

J: Nee. Het is iets anders.

H: We bedoelen echt iets anders. Maar wat? Terug naar de etymologie.

Het zingende paard 15 I Elgraphic - Vlaardingen 15-07-15 12:33